

การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง

Participation in Group Management and Product Innovation Affecting the Success of Community Enterprise Operations in Lampang Province

ดาวเดือน อินเตชะ^{1*}

Daoduean Intecha^{1*}

Received: August 22, 2025; Revised: September 25, 2025; Accepted: September 30, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษา การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดลำปาง จำนวน 315 แห่ง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างใช้หลักความน่าจะเป็น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ ผลการศึกษพบว่า 1) การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มอยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนามากที่สุด ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญกับการสำรวจความพึงพอใจของลูกค้ามากที่สุด ด้านความสำเร็จในการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันและมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน 2) ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดลำปางขึ้นอยู่กับการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์มากกว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม

คำสำคัญ : การจัดการกลุ่ม; นวัตกรรมผลิตภัณฑ์; ความสำเร็จในการดำเนินงาน; วิสาหกิจชุมชน

¹ คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง

¹ Faculty of Business Administration, Lampang Inter-Tech College

* Corresponding Author, E - mail: nong_law@hotmail.com

Abstract

This research aims to study the participation in group management and product innovation that affect the success of community enterprise groups in Lampang Province. This is a quantitative research. The sample group is 315 community enterprise groups in Lampang Province. The research method used was probability sampling. The research tools were questionnaires. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. The study results found that 1) group management participation was at a high level, with the greatest importance given to participation in planning to determine development guidelines. Product innovation is at a high level, with the greatest importance given to customer satisfaction surveys. In terms of operational success, it is at a high level, with an emphasis on collaboration and unity. 2) Product innovation has a statistically significant influence on operational success at the 0.05 level. While group management participation does not directly influence the success of community enterprise groups, the success of community enterprises in Lampang Province depends more on product innovation than on group management participation.

Keywords: Participation Group; Management Product Innovation; Operational Success; Community Enterprises

บทนำ

เศรษฐกิจไทยในปี พ.ศ. 2568 คาดว่าจะขยายตัว อยู่ที่ร้อยละ 3.0 ต่อปี โดยค่านึงปัจจัยบวก 4 ด้าน ได้แก่ การบริโภคภาคเอกชน การส่งออกสินค้า การท่องเที่ยว และการลงทุนทั้งภาครัฐและเอกชน กระทรวงการคลังมีบทบาทสำคัญ ในปี พ.ศ. 2568 ในการดำเนินนโยบายการคลังเชิงบูรณาการ (Integrated Fiscal Policy) โดยมุ่งเน้น 3 เสาหลัก ได้แก่ 1) การรักษาวินัยและเสถียรภาพทางการคลัง (Fiscal Discipline and Stability) ผ่านการบริหารจัดการรายได้และรายจ่ายภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการรักษาระดับหนี้สาธารณะให้อยู่ภายใต้กรอบความยั่งยืนทางการคลัง 2) การส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน (Quality and Sustainable Growth) ผ่านมาตรการทางการคลังและภาษีที่เอื้อต่อการลงทุนในอุตสาหกรรมเป้าหมายและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์ และ 3) การยกระดับการพัฒนาทุนมนุษย์และความเข้มแข็งทางการเงินของภาคครัวเรือน (Human Capital Development and Household Financial Resilience) โดยเร่งผลักดันโครงการเสริมสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) และการพัฒนาระบบการให้คำปรึกษาทางการเงินเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการหนี้สินภาคครัวเรือนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2567)

จากนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับเศรษฐกิจฐานรากสู่วิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีคาดการณ์รูปแบบของการดำเนินชีวิตที่เอื้อต่อเศรษฐกิจของตัวเองและภาคได้ในอนาคต โดยเศรษฐกิจฐานรากจะถูกให้ความสำคัญมากขึ้น โลกจะถูกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีอย่างเต็มที่และเร็วขึ้น ทำให้เห็นความสำคัญของเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยประชาชนในระดับชุมชน มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้แก่พื้นที่ตนเอง ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการพัฒนา วิสาหกิจชุมชนที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น เมื่อเศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็ง วิสาหกิจชุมชนก็มีโอกาสเติบโต เนื่องจากสามารถพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่ ลดต้นทุน และเพิ่มมูลค่าได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังส่งเสริมการจ้างงานภายในชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ และสนับสนุนให้ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในปัจจุบันมีวิสาหกิจในประเทศไทยทั่วประเทศจำนวน 3,255,957 ราย และทำให้เกิดการจ้างงานรวม 17,357,056 คนทั้งนี้ถ้าจำแนกตามภาคธุรกิจ ภาคบริการมีการจ้างงานมากที่สุด 7,071,815 คน รองลงมาคือ ภาคการผลิต ภาคการค้า

และภาคธุรกิจการเกษตร ตามลำดับ ส่วนในประเด็นวิสาหกิจกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย พบว่า วิสาหกิจไทยมีบทบาทสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศอย่างมากโดยภาคบริการและภาคการค้ามีบทบาทเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนลดลง แสดงถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศที่พึ่งพารายได้จากการส่งออกสินค้าลดลง ขณะเดียวกันภาคการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญมากขึ้น และภาคค้าปลีกค้าส่งได้แรงสนับสนุนจากเทคโนโลยีออนไลน์และความเร็วของอินเทอร์เน็ต ทำให้ GDP ในภาคการค้าขยายตัวขึ้น ภาคเหนือ ตั้งกลุ่มการแปรรูป/ผลิตภัณฑ์อาหาร ไคเนื้อ และข้าว พบว่าส่วนใหญ่เป็นกิจการที่ผลิตสินค้า โดยกลุ่มการผลิตพืช มีจำนวนมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การผลิตปศุสัตว์ การแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร การผลิตปัจจัยการผลิต ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ/เสื้อผ้า เครื่องจักรสาน การผลิตประมง เครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์สมุนไพร เครื่องไม้/เฟอร์นิเจอร์ (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2565) ในปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนไทยให้ความสำคัญในการพัฒนา 4 ประเด็น คือ 1) การตลาด 2) ความยั่งยืนของกลุ่ม 3) องค์ความรู้ด้านการเงินและบัญชี และ 4) การบริหารจัดการข้อมูลของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งในการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนไทยให้เข้มแข็ง ผลักดันวิสาหกิจชุมชนให้มีความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ ได้แก่ ขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สนับสนุนนโยบาย เกษตรผลิต พาณิชย์ตลาด เชื่อมโยงกับตลาดค้าส่งค้าปลีกที่มีศักยภาพตามหลักการเกษตรพันธสัญญา จัดทำและเผยแพร่ข้อมูลด้านตลาดในสินค้าสำคัญ บูรณาการงานร่วมกับหน่วยงานระดับพื้นที่ของจังหวัดให้มากขึ้น แบ่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มข้างเผือก การสร้างแบรนด์ การจัดทำระบบสต็อกสินค้า การจัดทำบัญชี และการจัดทำบัญชีโดยเฉพาะรูปแบบการค้าออนไลน์ รวมถึงการทำตลาดและการประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (เพลินพิศ ศิววัฒนา, 2564)

ภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่มีจำนวนวิสาหกิจชุมชนมากเป็นอันดับที่สองของประเทศ รองจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจัยด้านพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชนพบว่า วิสาหกิจชุมชนในกลุ่มผลิตปศุสัตว์และแปรรูปผลิตภัณฑ์มีโอกาสที่จะอยู่รอดมากกว่ากิจการให้บริการ เพราะมีความแน่นอนของตลาดและสามารถปรับตัวได้มากกว่าธุรกิจในกลุ่มบริการ อีกทั้งมีสัดส่วนลูกค้าเป็นคนในพื้นที่มากกว่าคนนอกพื้นที่ ส่วนปัจจัยด้านทุนชุมชนพบว่า การจัดการทางการเงินที่ดีจะส่งผลในทางบวกต่อการอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชน และยังพบว่าแม้บางวิสาหกิจได้เข้าร่วมอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตและบริหารจัดการ แต่ยังคงความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ขาดแคลนอุปกรณ์ที่ทันสมัย รวมถึงการขาดการติดตามผลจากผู้อบรม จะมีผลต่อการอยู่รอดของการดำเนินธุรกิจด้วย นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการจำหน่ายมาเป็นแบบออนไลน์จะช่วยทำให้โอกาสในการอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชนเพิ่มขึ้นได้ (ภารวี มณีจักร, 2565) ดังนั้นการที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีระบบควบคุมทางการเงินแบบง่าย ๆ แต่เป็นระบบ และมีบัญชีวิสาหกิจที่ถูกต้อง ผลประกอบกิจการกลุ่มทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น และกลุ่มวิสาหกิจมีกฎระเบียบและข้อบังคับของกลุ่มที่ชัดเจน อีกทั้งการกำหนดโครงสร้างบริหารองค์กร และการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน และกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่ครอบคลุม รวมถึงการมีระบบบัญชี ควบคุมตรวจสอบได้ง่าย (สมชาย น้อยฉ่ำ และคณะ, 2561) นอกจากนี้ปัจจัยด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ จะต้องมุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกสู่ตลาด มีผลิตภัณฑ์ที่ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือหลากหลายมากขึ้น และผลิตภัณฑ์ใหม่ตรงกับความต้องการของตลาดปัจจุบันรวมถึงการออกแบบการบริการในรูปแบบใหม่ การประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสร้างความมีชื่อเสียงของธุรกิจในอนาคตได้ (วสุธิดา นักเกษม และยุวลักษณ์ เวชวิทยาลัง, 2566) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน คือการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มในการบริหารจัดการกลุ่มพึ่งพากัน ภาครัฐควรให้การสนับสนุนจากด้านงบประมาณเพื่อไปทัศนศึกษาดูงานวิสาหกิจชุมชนที่ประสบ ความสำเร็จแล้ว เพื่อนำมาพัฒนาในการดำเนินงาน รวมทั้งการทำแผนการตลาดให้สมาชิก และควรใช้สื่อผ่านช่องทางสื่อโปสเตอร์ผ่านช่องทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ วิดีโอ ในการบริหารจัดการการดำเนินงาน และการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อช่วยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จขึ้นได้ (ศุภวรรณ คงเสมา และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, 2566)

จังหวัดลำปางมีวิสาหกิจชุมชนหลากหลายประเภท เช่น เกษตร อาหารแปรรูป หัตถกรรม และการท่องเที่ยวชุมชน แต่การดำเนินงานยังเผชิญปัญหาหลักด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการของสมาชิกและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ สมาชิกบางส่วนยังมีบทบาทเพียงผู้ปฏิบัติ ขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และกำหนดทิศทางของกลุ่ม ทำให้การบริหารจัดการไม่โปร่งใส ขาดความชัดเจนในการแบ่งบทบาท หน้าที่บริหารการเงิน และระบบติดตามประเมิน

ผลที่มีประสิทธิภาพ ในด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ พบว่ายังขาดความแตกต่างและเอกลักษณ์ สินค้าส่วนใหญ่คล้ายกับตลาดทั่วไป ขาดมาตรฐานคุณภาพและความรู้ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ และการใช้เทคโนโลยีใหม่ ทำให้โอกาสขยายตลาดจำกัด ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการและสมาชิกในการบริหารจัดการกลุ่ม การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การบริหารการเงิน และการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกมีส่วนร่วม พร้อมกับการถ่ายทอดความรู้ด้านนวัตกรรม การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการนำเทคโนโลยีมาใช้ จะช่วยเพิ่มความเข้มแข็งของกลุ่ม เพิ่มรายได้ และสร้างโอกาสทางการตลาด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมและการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน จะเห็นได้ว่าจังหวัดลำปางมีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์และการพึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นสูง เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยส่วนใหญ่มักชี้ให้เห็นบทบาทของการบริหารการเงิน การตลาด และนวัตกรรมจากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง เพื่อหาแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพ และเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนากลยุทธ์การจัดการที่มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการนำนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อีกทั้งช่วยในการส่งเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำปาง โดยการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้กับชุมชน อีกทั้งงานวิจัยนี้ถือเป็นการเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ และเป็นฐานข้อมูลเชิงเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคได้ และสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลด้านเศรษฐกิจฐานราก และโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy Model)ที่กำลังผลักดันวิสาหกิจชุมชนเข้าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจดิจิทัล ดังนั้นผลลัพธ์ที่ได้จะไม่เพียงมีความใหม่ทางวิชาการ แต่ยังเชื่อมโยงกับแนวทางเชิงนโยบายที่เฉพาะเจาะจงกับจังหวัดลำปางอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง

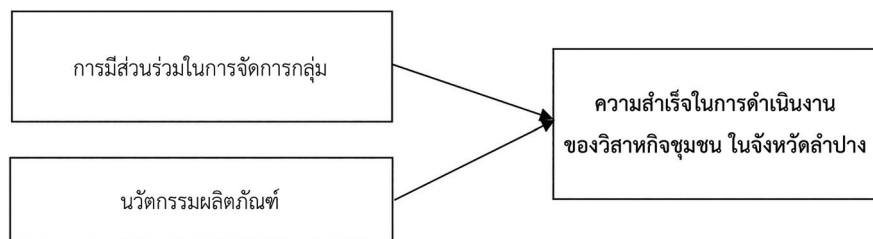
ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมได้ถูกอธิบายโดย (Andrew and Stiefel, 1980) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสำคัญที่เกิดขึ้นได้ใน 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ขั้นตอนปฏิบัติการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในทุกช่วงของการดำเนินงาน ณรงค์ วาริช (2551) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม โดยจำแนกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในฐานะปัจเจกบุคคล การมีส่วนร่วมในรูปกลุ่มขบวนการ การมีส่วนร่วมผ่านโครงการ การมีส่วนร่วมเชิงสถาบัน และการมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย ซึ่งสะท้อนว่าการมีส่วนร่วมมิได้เกิดขึ้นเพียงในระดับบุคคลหรือกิจกรรมเฉพาะ แต่ยังเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคมและนโยบายสาธารณะ Cohen and Uphoff (1980) ได้อธิบายการมีส่วนร่วมว่ามี 3 มิติ ได้แก่ มิติของการมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วยการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล มิติของผู้เข้ามามีส่วนร่วมซึ่งอาจเป็นประชาชนทั่วไป ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ หรือบุคคลภายนอก และมิติของกระบวนการที่พิจารณาถึงแรงจูงใจ ขอบเขต และผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังกล่าวถึงบริบทสองด้านที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ลักษณะของโครงการ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมาปรับใช้ในการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม ได้แก่ การวางแผน การแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน และการประเมินผล เพื่อใช้เป็นปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดลำปาง

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ได้ถูกอธิบายโดย (Herkema, 2003; Porter, 1990) กล่าวว่า นวัตกรรมคือ เทคโนโลยีหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ แต่รวมถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนการและวิถีปฏิบัติ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตอบสนองความซับซ้อนของตลาด Lemon and Sahota (2004) กล่าวว่า นวัตกรรมคือการประยุกต์ความรู้ด้านตลาดและเทคโนโลยีสู่การสร้างสิ่งใหม่หรือกระบวนการใหม่ที่มีคุณค่า Smith (2006) กล่าวว่า นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) หมายถึง การพัฒนาและนำเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคโนโลยี หรือวิธีการใช้ รวมถึงการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมให้มีความเหมาะสม และประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ถือเป็นผลผลิต

ขององค์กร โดยอาจอยู่ในรูปของสินค้าซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบ และส่วนประกอบ โดยมีตัวแปรหลักที่สำคัญในการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ 2 ตัวแปร คือ โอกาสทางด้านเทคโนโลยี และความต้องการของตลาด จะเห็นได้ว่านวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ช่วยสร้าง และช่วยในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์โดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีควบคู่กับความเข้าใจในตลาดและความต้องการของผู้บริโภค อีกทั้งการปรับปรุงกระบวนการและวิธีการให้เกิดคุณค่า ต่อวิสาหกิจชุมชน โดยมีปัจจัยด้านโอกาสทางเทคโนโลยี และด้านความต้องการของตลาด ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน

สมมติฐานการวิจัย: การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากร คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดลำปาง จำนวน 1,423 แห่ง (สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2567) โดยเลือกอำเภอในจังหวัดลำปาง จำนวน 13 อำเภอ จากแต่ละอำเภอที่คัดเลือกมา ทำการสุ่มเลือกวิสาหกิจชุมชนที่ตรงตามเกณฑ์ โดยเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานในกลุ่มไม่น้อยกว่า 1 ปี

กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยนี้ใช้สูตรของยามาเน่ (Yamane, 1973) คำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง กำหนดค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 95 % (ระดับความเชื่อมั่น 0.05 (ค่าความคลาดเคลื่อนเท่ากับ + 5 %) กลุ่มตัวอย่างที่มีความเหมาะสมในการวิจัยครั้งนี้ได้จำนวน 315 แห่ง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างใช้หลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling) และใช้วิธีการจัดสรรกลุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน (Proportional Allocation) โดยแบ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแยกตามกลุ่ม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างแยกตามกลุ่มอำเภอ

ลำดับ	อำเภอ	วิสาหกิจชุมชน (แห่ง)	กลุ่มตัวอย่าง
1	เมืองลำปาง	153	34
2	เกาะคา	54	12
3	เถิน	86	19
4	แม่ทะ	151	33
5	งาว	158	35
6	ห้างฉัตร	98	22
7	วังเหนือ	183	41
8	แม่เมะ	211	47
9	แจ้ห่ม	91	20

ตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างแยกตามกลุ่มอำเภอ (ต่อ)

ลำดับ	อำเภอ	วิสาหกิจชุมชน (แห่ง)	กลุ่มตัวอย่าง
10	เมืองปาน	91	20
11	เสริมงาม	35	8
12	สบปราบ	67	15
13	แม่พริก	45	10
รวม			315

เครื่องมือและการทดสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่พัฒนามาจากการทบทวนวรรณกรรมด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และด้านความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดลำปาง แบบสอบถามมีทั้งหมด 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มจำนวน 8 ข้อ ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์จำนวน 9 ข้อ และด้านความสำเร็จในการดำเนินงานจำนวน 7 ข้อ โดยลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งใช้มาตรวัด Likert Scale 5 ระดับ ของ Renis Likert (Likert, 1967) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจหาคุณภาพเครื่องมือ โดยหาความเที่ยงตรง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน และนำผลคะแนนคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ โดยวิธีของ Rovinelli และ Hambleton (Rovinelli and Hambleton, 1977) ได้เท่ากับ 1 ทุกข้อคำถาม แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นสามารถนำไปใช้เพื่อการวัดได้ และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการวิเคราะห์หาความเที่ยงตรงตามเนื้อหาแล้ว ไปทดลองกับที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด ได้ทำการหาค่าสัมประสิทธิ์ (Cronbach, 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มเท่ากับ 0.867 ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เท่ากับ 0.958 และด้านความสำเร็จในการดำเนินงานเท่ากับ 0.878

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนและวิธีการจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 315 ชุด เป็นแบบสอบถามออนไลน์ โดยการแชร์ลิงก์ผ่านทางอีเมล และสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ พร้อมขั้นตอนในการกรอกข้อมูลลงในแบบสอบถามออนไลน์ เพื่อให้เข้าใจในการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ระยะเวลา 2 เดือนตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2568 รวบรวมข้อมูลแบบสอบถามออนไลน์จากกลุ่มตัวอย่างได้ครบตามจำนวน 315 ชุด ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม และนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาซึ่งประกอบด้วย ค่าร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นอกจากนี้ใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยค่าสัมประสิทธิ์ r มีค่าอยู่ระหว่าง -1.00 ถึง +1.00 (Cohen, 1988) และใช้การวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์และสมมติฐานการวิจัย โดยมีค่าไม่เกิน 0.80 (Hair et al., 2010)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้ผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 53 มีอายุ 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.7 ระดับการศึกษาประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 23.2 ส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการ คิดเป็นร้อยละ 51.7 ระยะเวลาการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ส่วนใหญ่ดำเนินงานมากกว่า 4 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.3 ส่วนใหญ่ประกอบกิจการในรูปแบบวิสาหกิจ / OTOP คิดเป็นร้อยละ 27 ส่วนใหญ่ประกอบกิจการในด้านการผลิตสินค้าเกษตร คิดเป็นร้อยละ 21.9 มีการลงทุนโดยกู้ยืมจากแหล่งทุนภายนอก คิดเป็นร้อยละ 18.4 รูปแบบการจัดจำหน่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ่านร้านค้าท้องถิ่น/ร้านฝากขาย คิดเป็นร้อยละ 98.4 นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาของข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และด้านความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และ ด้านความสำเร็จในการดำเนินงาน ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง โดยรวม

n = 315

ปัจจัย	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม	3.81	1.16	มาก
2. ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์	3.81	1.17	มาก
3. ด้านความสำเร็จในการดำเนินงาน	3.79	1.16	มาก
รวม	3.80	1.16	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X} = 3.81$) รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม ($\bar{X} = 3.81$) และด้านความสำเร็จในการดำเนินงาน ($\bar{X} = 3.79$) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง การวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) ความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สันของปัจจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง

ตัวแปร	การมีส่วนร่วม ในการจัดการกลุ่ม	นวัตกรรม ผลิตภัณฑ์	ความสำเร็จ ในการดำเนินงาน
ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม	1		
ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์	0.529*	1	
ด้านความสำเร็จในการดำเนินงาน	0.561*	0.613*	1

* Correlation is Significant at the 0.05

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) พบว่า ความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จ ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง มีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกัน โดยค่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.529 - 0.613 แสดงว่ามีความสัมพันธ์ ระดับปานกลาง ซึ่งปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จ ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นอกจากนั้นค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ของตัวแปรทุกตัวมีค่าไม่เกิน 0.80 ซึ่งแสดงว่าตัวแปรที่ศึกษาไม่มีปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์สูงเกินไป (Hair et al., 2010) จากการทดสอบสมมติฐานการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณของปัจจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม และนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุคูณของปัจจัยการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม และนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง

ปัจจัย	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	β		
ค่าคงที่ (α)	1.401	0.196		7.223	.000*
ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม	0.396	0.089	0.397	3.735	.000*
ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์	0.271	0.069	0.245	2.881	.001*
R=0.771, R ² = 0.659, Adjusted R ² = 0.612, F = 60.976, SE = 0.3098					

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ (R) เท่ากับ 0.771 และค่า R² เท่ากับ 0.659 ซึ่งหมายความว่า ตัวแปรอิสระทั้งสองตัวสามารถอธิบาย ความแปรปรวนของตัวแปรตามได้เท่ากับร้อยละ 65.9 ในขณะที่ค่า Adjusted R² มีค่าอยู่ที่ 0.612 แสดงให้เห็นว่า รูปแบบสมการที่สร้างขึ้นสามารถทำนายความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนมีความแม่นยำในระดับสูง เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ การถดถอยแบบไม่ถ่วงน้ำหนัก (Unstandardized Coefficients) และค่าสัมประสิทธิ์แบบถ่วงน้ำหนัก (Standardized Coefficients) พบว่า ตัวแปรด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มมีค่าสัมประสิทธิ์ B = 0.396, β = 0.397, t = 3.735 และ Sig. = 0.00 ซึ่งน้อยกว่าระดับนัยสำคัญที่ 0.05 แสดงว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มมีอิทธิพลต่อความสำเร็จ ของวิสาหกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนตัวแปรด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์มีค่าสัมประสิทธิ์ B = 0.271 และ β = 0.245 โดยมีค่า t = 2.881 และ Sig. = 0.001 ซึ่งน้อยกว่าระดับนัยสำคัญที่ 0.05 แสดงให้เห็นว่า ด้านนวัตกรรม ผลิตภัณฑ์มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นด้านการมีส่วนร่วม ในการจัดการกลุ่ม และด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดลำปาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ซึ่งสามารถเขียนสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้ $\hat{y} = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2$ (โดย Y แทน ค่าของ ตัวแปรตาม, b₀ แทน ค่าคงที่ (Constant) ของสมการถดถอย, X₁ แทน ค่าของตัวแปรอิสระแต่ละตัว, e แทน ค่าความคลาดเคลื่อน) โดยแทนค่าในสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้

$$\hat{y} = 1.401 + 0.396X_1 + 0.271X_2$$

อภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ว่า

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพบว่า อยู่ในระดับมาก โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนามากที่สุด รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ และการติดตามการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นของกระบวนการทำงาน เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของกลุ่ม รวมทั้งการสร้างความน่าเชื่อถือและความโปร่งใสในกลุ่ม นอกจากนี้สมาชิกส่วนใหญ่ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของตนเองต่อการดำเนินงานของกลุ่ม ทั้งในด้านการวางแผน การปฏิบัติ การติดตามประเมินผล การเผยแพร่ข้อมูลสินค้าและการตรวจสอบความก้าวหน้าของกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกขั้นตอนของการจัดการกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน โดยการมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และการสร้างความโปร่งใสในกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cohen and Uphoff (1980) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพและความยั่งยืนของกลุ่ม การที่สมาชิกให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักในบทบาทของตนเองตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นของกระบวนการทำงาน ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของกลุ่ม อีกทั้งการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือของกลุ่ม และการผสมผสานกับผลประโยชน์ที่สมาชิกสามารถรับรู้และเข้าถึงได้เพื่อสร้างแรงจูงใจและความยั่งยืนสอดคล้องกับงานวิจัยของวรวิทย์ ไกลสิทธิ์ (2562) พบว่า สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ในการกำหนดแผนปฏิบัติงานและร่วมแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่ม ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์มีความตระหนักร่วมกันถึงปัญหา ในการประกอบอาชีพ การหารายได้ และการนำเอาวัตถุดิบที่มีในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ มีความไว้วางใจในกลุ่มมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และไว้วางใจในตัวผู้นำของกลุ่มเป็นอย่างมาก ในการคิดตัดสินใจวางแผนแนวทางต่าง ๆ ของกลุ่ม

ผลการศึกษาด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพบว่า อยู่ในระดับมาก โดยกลุ่มให้ความสำคัญการสำรวจความพึงพอใจของลูกค้ามากที่สุด และสมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมในการคิดค้นหรือออกแบบนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ อีกทั้งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีความโดดเด่นแตกต่างจากคู่แข่ง ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถของกลุ่มในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการประยุกต์ใช้สื่อการตลาดและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการภายใน ซึ่งการมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ แต่ยังช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมไม่เพียงแต่ทำให้เกิดนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของตลาด ยังสร้างคุณค่าร่วมให้กับสมาชิกและชุมชน ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญทวารณ วิงวอน และคณะ (2565) ที่ได้ศึกษาพบว่า กลุ่มมีการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมทั้งจากภายในและภายนอกภายใน ได้แก่ การวางแผน การประสานงาน การจัดหาวัตถุดิบ ไปจนถึงการผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่วนภายนอกได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ทั้งในด้านงบประมาณ การฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน ทำให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีนวัตกรรมใหม่ และการใช้การตลาดดิจิทัลในการเผยแพร่ ส่งผลให้สมาชิกและชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของอุกฤษฏ์ พรหมณะ และคณะ (2564) ที่ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านนวัตกรรมมีผลต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการนำสื่อการตลาดและเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความแตกต่างเหนือคู่แข่ง นอกจากนี้

การบริหารจัดการ นวัตกรรม การจัดการความรู้ และความยั่งยืน เป็นปัจจัยที่มีส่วนร่วมในนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงปัจจัยเหล่านี้เข้าด้วยกัน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กร และสอดคล้องกับงานวิจัยของวสุธิดา นักเกษม และยุวลักษณ์ เวชวิทยาขลัง (2566) ที่ได้ศึกษาพบว่า ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ มุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกสู่ตลาด มีผลิตภัณฑ์ที่ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือหลากหลายมากขึ้นและผลิตภัณฑ์ใหม่ตรงกับความต้องการของตลาดปัจจุบันรวมถึงการออกแบบการบริการในรูปแบบใหม่ การประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสร้างความมีชื่อเสียงของธุรกิจ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Porter (1990) ที่กล่าวว่า นวัตกรรมองค์กรถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างประสิทธิภาพและความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือเทคโนโลยีใหม่ แต่ยังคงครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินงานและกระบวนการผลิตเดิมไปสู่แนวทางที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีแรงกดดันจากคู่แข่งและความต้องการของตลาดที่ซับซ้อนเป็นตัวกระตุ้นให้องค์กรต้องพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง Lemon and Sahota (2004) กล่าวว่า นวัตกรรม เป็นผลจากการใช้ความรู้ในเรื่องตลาดใหม่ และหรือความรู้เชิงเทคนิคใหม่ ๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และสอดคล้องกับ Smith (2006) กล่าวว่า นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ คือ การพัฒนาและนำเสนอ ผลิตภัณฑ์ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคโนโลยี หรือวิธีการใช้ รวมถึงการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ถือเป็นผลิตผลขององค์กร ประกอบด้วย โอกาสทางด้านเทคโนโลยี ทำให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดขึ้นได้ และความต้องการของตลาด คือ ความต้องการของผู้บริโภค ที่มีความต้องการในผลิตภัณฑ์ใหม่และพร้อมที่จะซื้อ ส่งผลให้ผู้เป็นเจ้าของนวัตกรรมได้รับประโยชน์ ในเชิงเศรษฐกิจ หรือสังคม

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มและนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดลำปาง พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่ม และด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้เนื่องจากความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เป็นหลัก การสร้างนวัตกรรมไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีหรือการผลิตเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเข้าใจความต้องการของตลาดและการนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างและมีคุณค่า สอดคล้องกับงานวิจัยของศุภวรรณ คงเสมา และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2566) ที่ได้ศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ดังนั้นควรพัฒนาองค์ความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มในการบริหารจัดการกลุ่มพึ่งพากัน ในการบริหารจัดการการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ Cohen and Uphoff (1980) ได้ศึกษาว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน ลักษณะของการมีส่วนร่วมของสมาชิกอาจมีการเข้าร่วมประชุมหรือกิจกรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของวสุธิดา นักเกษม และยุวลักษณ์ เวชวิทยาขลัง (2566) ที่ได้ศึกษาพบว่า นวัตกรรมผลิตภัณฑ์มีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกต่อความสามารถของผู้ประกอบการและความสำเร็จทางธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ดีขึ้นหรือหลากหลาย ตลอดจนการออกแบบบริการและการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ซึ่งช่วยสร้างความได้เปรียบและชื่อเสียงให้ธุรกิจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติศ ใจผาวัง (2565) ที่ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านนวัตกรรมมีอิทธิพลทางบวกต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน โดยปัจจัยด้านนวัตกรรมถือว่าส่วนสำคัญของวิสาหกิจชุมชนในการขับเคลื่อนเข้าสู่ความยั่งยืนโดยปัจจัยด้านนวัตกรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมด้านกระบวนการ นวัตกรรมด้านการตลาด และนวัตกรรมด้านการจัดการมีผลต่อการสร้างรายได้ยอดขายของธุรกิจ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Abidin et al. (2024) ที่ได้ศึกษาพบว่า นวัตกรรมผลิตภัณฑ์มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการดำเนินงานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (MSMEs) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์และทิศทางการตลาดเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถปรับปรุงผลการดำเนินงานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (MSMEs) ดังนั้นผู้ประกอบการจึงควรให้ความสำคัญกับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และการมุ่งเน้นตลาดมากขึ้น เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาธุรกิจของตน ในส่วนของด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของกลุ่มในบริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แม้สมาชิกจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการบริหารจัดการหรือการตัดสินใจ แต่ความสำเร็จของกลุ่มอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลมากกว่า เช่น การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ การเข้าถึงตลาด แหล่งเงินทุน หรือการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนของกลุ่มมากกว่า

ปัจจัยการมีส่วนร่วมเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของสมาชิกอาจยังขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็ง หรืออาจเป็นเพราะโครงสร้างการจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังไม่ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมเชิงลึก ในการตัดสินใจ

การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีอิทธิพลสูงที่สุดต่อความสำเร็จของวิสาหกิจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาองค์กรชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ว่าการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรม ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเพิ่มความยั่งยืนของกลุ่ม ขณะเดียวกัน นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีอิทธิพลเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญ แม้จะมีอิทธิพลน้อยกว่าการมีส่วนร่วม แต่สะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อสร้างความแตกต่างและความสามารถในการแข่งขันในตลาด อาจกล่าวได้ว่า ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการผสมผสานระหว่างพลังการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มกับการนำนวัตกรรมมาใช้ เพื่อเพิ่มคุณค่าให้ผลิตภัณฑ์ แสดงให้เห็นว่าการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนนวัตกรรมเป็นแนวทางที่ควรดำเนินไปควบคู่กัน ทั้งในเชิงการจัดการกลุ่มและเชิงนโยบาย ดังนั้นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงควร มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขัน สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ ควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการคิดค้น ออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ของสมาชิกกลุ่ม การสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์และการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ รวมถึงการสำรวจความพึงพอใจของลูกค้าเพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ตอบโจทย์ความต้องการและสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง
2. การเสริมสร้างความมีส่วนร่วมของสมาชิก แม้ว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มจะไม่ได้มีผลต่อความสำเร็จทางสถิติโดยตรง แต่ผลการศึกษาระบุว่าระดับความมีส่วนร่วมของสมาชิกอยู่ในระดับสูงและเป็นพื้นฐานสำคัญของการทำงานร่วมกัน จึงควรส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผน การติดตาม และการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและความสามัคคีในกลุ่ม
3. การพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของกลุ่ม กลุ่มควรให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในการทำงาน และพัฒนาทักษะ ประสิทธิภาพของสมาชิกเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การแลกเปลี่ยนความรู้ และการใช้เครื่องมือหรือเทคนิคใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการกลุ่ม
4. ควรมีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการขยายตลาด เพื่อให้กลุ่มสามารถปรับตัวและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ
5. ควรมีการสนับสนุนด้านความรู้ เทคนิค และงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการสร้างนวัตกรรม การบริหารจัดการกลุ่ม และการเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายขอบเขตกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ควรเพิ่มจำนวนและความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่างทั้งในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ และประเภทของวิสาหกิจชุมชน
2. ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากรบุคคล การตลาดดิจิทัล การเงิน และการบริหารจัดการความเสี่ยง เป็นต้น
3. ควรผสมผสานการใช้เครื่องมือวิจัย ทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์เชิงภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณที่ครบถ้วนและแม่นยำยิ่งขึ้น
4. ควรศึกษาผลกระทบของนวัตกรรมในมิติอื่นอิทธิพลของนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ต่อด้านอื่น ๆ ของกลุ่ม เช่น การสร้างภาพลักษณ์ การรักษารฐานลูกค้า หรือการสร้างความยั่งยืนของธุรกิจ เป็นต้น

References

- กศิริศ ใจผาวัง. (2565). อิทธิพลเชิงโครงสร้างของปัจจัยด้านนวัตกรรมที่ส่งผลต่อความยั่งยืนทางธุรกิจของวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 17(1), 191-222. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmscrru/article/view/252054>
- ณรงค์ วาริชล. (2551). *การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลสู่เมืองน่าอยู่ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ* [ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญทวรรณ วิงวอน, โหว เชิงเหว่ย, บุญชนิด วิงวอน, ดาวสวรรค์ สุขพันธ์, ณิชภา เจริญภาคนิรันด, วิลาศ พุ่มพิมล และ นันทนาฏ อุพงศ์. (2565). การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ บ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 15(1), 99-115. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/social_crru/article/view/258352
- เพลินพิศ คชวัฒนา. (2564). *ติดปีก วิสาหกิจชุมชน ไทยให้เข้มแข็ง เสริมเศรษฐกิจฐานราก ให้พร้อมฝ่าทุกวิกฤต*. เข้าถึงเมื่อ (16 ธันวาคม 2567). <https://www.salika.co/2021/02/13/community-enterprises-solution-for-fight-covid/>
- ภาววี มณีจักร. (2565). *วช.ให้ทุนทีมเศรษฐศาสตร์ มช. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชนภาคเหนือ ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19*. เข้าถึงเมื่อ (16 ธันวาคม 2567). <https://www.ryt9.com/s/prg/3362387>
- วริธ ไกยสิทธิ์. (2562). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลน้ำเกีฮิน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน*. [การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:143585>
- วสุธิดา นักเกษม และยุลลักษณ์ เวชวิทยาลักษณ์. (2566). อิทธิพลของนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมกระบวนการที่ส่งผลต่อความสามารถทางการแข่งขันอย่างยั่งยืนผ่านความสามารถของผู้ประกอบการในธุรกิจ SMEs จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารการบริหารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมท้องถิ่น*, 9(7), 779-790. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jsa-journal/article/view/263723>
- ศุภวรรณ คงเสมา และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผลิตและขยายพันธุ์ข้าวชุมชนตำบลจี่ราย อำเภอดงพนาหิน จังหวัดพิจิตร. *Journal of Modern Learning Development*, 8(12), 202-215. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/263129>
- สมชาย น้อยฉ่ำ, วรินทร์ธร ธรสารสมบัติ และสุภา แสงจินดาวงษ์. (2561). การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 19(ฉบับพิเศษ), 130-139. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jkbu/article/view/117334>
- สำนักงานจังหวัดลำปาง. (2567). *จำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน*. เข้าถึงเมื่อ (16 ธันวาคม 2567). https://www2.lampang.go.th/lp_document/25680430-briefing/
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2567). *ประมาณการเศรษฐกิจไทยปี 2567 และ 2568*. เข้าถึงเมื่อ (16 ธันวาคม 2567). <https://www.fpo.go.th/main/News/Press-conference/20463.aspx>
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2565). *รายงานสถานการณ์วิสาหกิจชุมชนของประเทศไทย, สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.)*. เข้าถึงเมื่อ (16 ธันวาคม 2567). <https://www.sme.go.th>
- อุกฤษฏ์ พรธนะ, วีระกิตติ์ เสาร์ม และธนชัย สิงห์มาตย์. (2564). รูปแบบการบริหารจัดการและนวัตกรรมเพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้: ศึกษาความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(10), 148-164. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/249554>

- Abidin, D., Arisman, A. and Wasan, A. (2024). The Influence of Social Media on Millennial Generation Community Participation in Sports Activities. *International Journal of Disabilities Sports and Health Sciences*, 7(4), 721-729. <https://doi.org/10.33438/ijdshts.1444232>
- Andrew, C. and Stiefel, M. (1980). *Inquiry Into Participation: A Research Approach*. UNRISD.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nded). Lawrence Erlbaum Associates.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. (1980). Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity. *World Development*, 8(3), 213-235. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(80\)90011-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(80)90011-X)
- Cronbach, L.J. (1990). *Essentials of Psychological Testing* (5thed). Harper & Row.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. and Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis* (7thed). Pearson Prentice Hall.
- Herkema, S. (2003). A Complex Adaptive Perspective on Learning with in Innovation Projects. *The Learning Organization*, 10(6), 340-346. <https://doi.org/10.1108/09696470310497177>
- Lemon, M. and Sahota, P.S. (2004). Organizational Culture as a Knowledge Repository for Increased Innovation Capacity. *Technovation*, 24(6), 483-498. [https://doi.org/10.1016/S0166-4972\(02\)00102-5](https://doi.org/10.1016/S0166-4972(02)00102-5)
- Likert, R. (1967). *New Patterns of Management*. McGraw-Hill.
- Porter, M.E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press.
- Rovinelli, R.J. and Hambleton, R.K. (1977). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion - Referenced Test Item Validity. *Dutch Journal of Educational Research*. 2, 49-60.
- Smith, D. (2006). *Exploring Innovation*. McGraw-Hill Education.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis* (3rded). Harper & Row.